Edinost in dialog *Unity and Dialogue*
81 (2026) 1: 297–327

Izvirni znanstveni članek Original scientific paper (1.01)
Besedilo prejeto Received: 13. 3. 2026; Sprejeto Accepted: 10. 6. 2026
UDK UDC: 27-788-76(497.4)
DOI: 10.34291/Edinost/81/01/Kolar
© 2026 Kolar CC BY 4.0

Bogdan Kolar

Sestra Serafina Černe in druge šolske sestre misijonarke med Indijanci v Južni Ameriki

Sister Serafina Černe and other School Sisters as Missionaries among Indians in South America

Izvleček: Slovenske šolske sestre so v Južni Ameriki poleg dela med rojaki razvile razgibano vzgojno-izobraževalno in zdravstveno delo med indijanskima plemenoma Toba in Čulupi v Argentini in Paragvaju. Prve sestre so se z misijonskimi pogoji dela srečale v kraju Laishi blizu paragvajske meje. Leta 1936 so prve štiri sestre odprle misijonsko postojanko Mision San José Esteros v tej državi. V nadaljevanju so začele še drugo postojanko Mision San Leonardo v paragvajski pokrajini Chaco Paraguayo v zamočvirjenem porečju reke Pilcomayo. Tri desetletja (1936–1966) je bila osrednja osebnost misijona in predstojnica sestrske skupnosti s. Serafina Černe, ki se je, poleg drugih dejavnosti na misijonski postaji, posvetila preučevanju izvirnega jezika prebivalcev in pripravi prvega učbenika v njihovem jeziku. Ta je kasneje postal osnova za pripravo drugih šolskih knjig. Ker so šolske sestre že vse od začetka med svoje članice sprejemale tudi dekleta izmed domačega prebivalstva, so ta postopoma prevzela oskrbovanje misijonskih postaj in izvirnega dela med prvotnim prebivalstvom. Zadnja Slovenka, ki je delovala v tem misijonu, je bila s. Tadeja Mozetič (umrla je leta 2019). Razprava predstavlja delo, ki so ga za ohranjanje izvirne indijanske kulture opravile slovenske šolske sestre.

Ključne besede: slovenske šolske sestre, misijoni, Serafina Černe (1908–1977), Frančiška Flajšman (1920–2012), Tadeja Mozetič (1949–2019), Paragvaj, Indijanci rodu Nivaclé

Abstract: *In addition to working among their compatriots, Slovenian school sisters in South America developed a wide range of educational and health care activities among the Toba and Chulupi Indian tribes in Argentina and Paraguay. The first sisters encountered missionary conditions in Laishi, near the Paraguayan border. In 1936, the first four sisters opened the Mision San José Esteros mission station in that country. They later established a second station, Mision San Leonardo, in the Paraguayan province of Chaco Paraguayo in the marshy Pilcomayo River basin. For three decades (1936–1966), the central figure of the mission and superior of the sisterhood was Sister Serafina Černe, who, in addition to her other activities at the mission station, devoted herself to studying the native language of the inhabitants and preparing the first textbook in their language. This later became the basis for the preparation of other school books. Since the school sisters had accepted girls from the local population among their members from the very beginning, these gradually took over the care of the mission stations and the original work among the indigenous population. The last Slovenian*

to work in this mission was Sister Tadeja Mozetič (who died in 2019). The paper presents the work done by the Slovenian school sisters to preserve the original Native American culture.

Keywords: *Slovenian School Sisters, missions, Sr Serafina Černe (1908–1977), Sr Frančiška Flajšman (1920–2012), Sr Tadeja Mozetič (1949–2019), Paraguay, Indians Nivaclé*

Preučevanje zgodovine slovenskega misijonskega dela, misijonskih ustanov, misijonskega tiska, pogledov na misijonsko delo v celoti in vloge posameznih misijonarjev in misijonark dobiva v aktualni slovenski raziskovalni skupnosti pomembnejše mesto. Če so se v preteklosti za te vidike življenja in dela Cerkve zanimali skoraj izključno cerkveni zgodovinarji in etnologi, postaja misijonska razsežnost danes zanimiva tudi za druge humanistične vede, med katerimi ima prvo mesto antropologija. Sad tega so nove študije in publikacije o posameznih misijonskih likih, zlasti ženskih.[1] Razprava želi dodati pogled na delo, ki ga je med prvotnimi prebivalci Južne Amerike opravila skupnost mariborskih šolskih sester. Že njihovo uradno ime pove – to pa potrjujejo tudi številne ustanove, ki so zaživele od začetka te kongregacije – da so imele celovit pogled na človeka in njegove življenjske razmere in so se zato posvečale predvsem vzgojno-izobraževalnim dejavnostim ter da so jim te bile osnova in okvir za vse druge dejavnosti, ki so bile v prid pospeševanju človekovega dostojanstva, boljših pogojev življenja, izboljšanju socialnih in zdravstvenih razmer ter končno tudi posredovanju krščanskega oznanila. Krajše zapise o njihovem delu v južnoameriških misijonih vsebujejo njihovi zgodovinski pregledi (Kodrič in Palac 1986; Rojs in Zorec 1987), obsežnejše je mogoče najti v občasnih poročilih v slovenskem misijonskem tisku (M. R. 1950, 714–718; Jurak 1959, 446–450). Na žalost se ni ohranila kronika osrednje ustanove šolskih sester v Mariboru za ta čas, ki bi lahko predstavila izvirne okoliščine odločitve sester za novo obliko delovanja.

Že v letih pred prvo svetovno vojno lahko govorimo o velikem razmahu ustanov skupnosti šolskih sester (uradno v tem času: Kongregacija šolskih sester III. reda sv. Frančiška Asiškega, danes: Kongregacija šolskih sester

1 Na tem mestu velja spomniti predvsem na raziskave o misijonarkah v Indiji, objavljene kot poseben tematski sklop *Ženske v misijonih: med Slovenijo in Indijo* [*Women in the Missions: Between Slovenia and India*], *Dve domovini* [*Two homelands*] (50/2019); »Ana Jelnikar, Marija Sreš, misijonarka, ki je postala indijska pisateljica: k novim smerem proučevanja misijonskih sester«, *Dve domovini* [*Two homelands*] (53/2021), 63–78.

svetega Frančiška Kristusa Kralja), čas po prvi svetovni vojni pa je prinesel nove oblike navzočnosti in dejavnosti v Cerkvi tako na Slovenskem kot v drugih okoljih. V času vrhovne predstojnice s. Angeline Križanič (1854–1937, vrhovna voditeljica Kongregacije od 1923 do 1935) so se odločile za izvirno misijonsko delo. Na prošnje iz vrst jugoslovanskih izseljencev v Argentini in v skladu z odločitvijo sestrskega vrhovnega sveta so sestre sprejele delo v Južni Ameriki. »Ako katera želi misijonsko delovati v Južni Ameriki, naj se oglasi. Za prvo skupino imamo že določene sestre, toda treba jih bo kmalu več,« je vrhovna predstojnica povabila sestre (Palac in Kodrič 1986, priloga št. 11, 243–244). Po ocenah poznavalcev slovenske misijonske zgodovine (npr. v KM) je bilo delo, ki so ga v času med dvema svetovnima vojnama opravljale šolske sestre v Paragvaju in deloma v Argentini, resnično misijonsko delo, ki ga je mogoče tako označiti glede na druge dejavnosti drugih slovenskih rojakov in rojakinj v Južni Ameriki.[2] Govorimo o delu med prvotnimi indijanskimi prebivalci plemen Tobas in Čulupi. Slednje so takrat imenovali Čulupi (Chulupi), danes se zanje in za njihov jezik uporablja izraz Nivaclé (v prevodu beseda pomeni človek, mož), živijo pa na mejnem področju med Argentino in Paragvajem ter v manjši meri v Boliviji, kjer so imeli od države določene rezervate. Kot je bila navada, so sestre v začetnih letih delovanja med indijanskimi plemeni te imenovale izključno Čulupi, nato pa so, tudi kot rezultat novih antropoloških in lingvističnih dognanj, zanje uporabljale poimenovanje Nivaclé.

2 V raznih državah Južne Amerike so v tem času delovali številni salezijanci, hčere Marije Pomočnice, usmiljenke in člani drugih skupnosti, ki so se sami razumeli kot misijonarji in na svoje delo gledali kot pravo misijonsko delo. Prim. B. Kolar, Slovenski misijonarji in misijonarke v Južni Ameriki v dveh desetletjih pred drugo svetovno vojno, prispevek na znanstvenem posvetu *Slovenski misijoni 1918–1941* (v tiskani obliki Ljubljana 2025, 161–178). Osrednja misijonska revija *Katoliški misijoni* je poudarjala naslednjo opredelitev: »Po njihovem je katoliški misijonar tisti duhovnik ali redovnica ali druge vrste apostol, ki namerno sodeluje pri širjenju Cerkve na področjih, kjer je krščanstvo še v manjšini. V luči te opredelitve za Katoliške misijone niso misijonarji apostolski delavci v Južni Ameriki ali na Filipinih, razen če delujejo med rodovi, ki jih krščansko še ni večinsko zajelo.« (Lenček 1975, 455) V misijonskem tisku se je vedno znova pojavljala definicija misijonov in misijonskega dela, ki je prihajala iz osrednjih misijonskih ustanov Cerkve in je poudarjala izvirni pomen besede in poslanstva ter svarila pred enostranskimi pristopi. Navajamo enega od nastopov: »Poudarek na socialnem delu misijonarjev je ponekod postavljal na drugo mesto evangelizacijo. Jasno: karitas je prakrščanska, skrb za uboge je Cerkvi vedno pred očmi. Toda vse misijonsko delo končno ni delo karitativnega društva, ampak ima kot prvi in glavni ali končni cilj evangelizacijo in formiranje mladih Cerkva. [...] Če pa se misijonsko delo nekako izgubi ali izživlja le v karitativnem ali socialnem delu, bomo izgubili iz vida glavno: vraščati, zakoreninjevati ali – če naj rečemo najmodernejše – inkulturirati Cerkev v narode, kjer je še ni.« (KM [1983], 57, št. 9/10, 374)

Odločitev za misijone

Za odhod v Južno Ameriko so se šolske sestre odločile na prošnje izseljenskih duhovnikov, ki so delovali med tamkajšnjimi slovenskimi in hrvaškimi izseljenci. Glavni pobudnik je bil hrvaški frančiškan p. Leonard Rusković,[3] član dalmatinske frančiškanske province, ki je med hrvaške izseljence v Argentini odšel junija 1929 in je cerkvene oblasti v Jugoslaviji večkrat prosil, da bi sestrske skupnosti prevzele delo med izseljenci. Po njegovem prizadevanju so v Južno Ameriko prišle štiri sestrske redovne skupnosti: sestre frančiškanke iz Danč, hčere krščanske ljubezni (usmiljenke) iz Zagreba, Hčere milosrđa iz Blata in šolske sestre iz Maribora. (Palac in Kodrič 1986, 56–57; Rojs in Zorec 1987, 50)

Za skupnost šolskih sester v Mariboru je bila ta odločitev prelomni dogodek: odšle so v povsem neznano okolje in sprejele delo v pravih misijonih, kot so takrat gledali na poslanstvo Cerkve v Južni Ameriki nasploh. Zato je vodstvo sester za novo obliko poslanstva v Cerkvi iskalo prostovoljke. Kandidatinje so morale izrecno izraziti željo, da čutijo veselje do misijonskega poklica in da želijo iti v Južno Ameriko. V zgodovini mariborske province beremo:

> Ustavile so se v San Lorenzu, ki je danes cvetoče središče Južnoameriške province. Začele so z osnovno šolo, kmalu tudi v Formosi z enako dejavnostjo. Sprejeli pa so tudi v Chacu prvo misijonsko postojanko Laishi med Indijanci plemena Toba v Paraguayu, onstran prerije, kakih 90 km oddaljenem od mesteca Formosa. Mati Angelina je misijone rada podpirala in pošiljala sestre, ki so se svobodno zanje odločile. (Rojs in Zorec 1987, 50)

Prva skupina sester, v njej jih je bilo pet, je v Argentino odpotovala maja 1931 iz Splita. Po prihodu v Buenos Aires so bile dodeljene v dva samostana v San Lorenzu, da bi se naučile špansko. Ker v začetnem obdobju

3 Frančiškan p. Leonard (Antun) Rusković (23. februar 1886, Kuna na Pelješcu – 8. marec 1958, Buenos Aires) je bil član dalmatinske frančiškanske province sv. Hieronima. Duhovniško posvečenje je prejel 23. julija 1911 in postal ljudski misijonar. Na prošnjo jugoslovanskih škofov so frančiškani te province prevzeli skrb za jugoslovanske izseljence v Argentini. Prvi je bil konec junija 1929 poslan prav p. Leonard Rusković, sledili so še drugi. Prim. OFM Sv. Jeronim, s. a., https://www.ofm-sv-jeronim.hr (pridobljeno 25. 5. 2026).

niso imele lastnih prostorov, so živele kot najemnice v prostorih redovnih skupnosti ali drugih najemodajalcev. Bivanje med ljudmi in njihovo delo za dekleta jim je v nadaljevanju prineslo naklonjenost ljudi, niso pa že ob prihodu »od argentinskih sponzorjev dobile več posestev, kmetij in hiš za naselitev« (Hlebanja 2024, 132). Sledile so jim nove skupine, največji sta bili leta 1934 (deset) in leta 1935 (enajst sester). Do leta 1937 je iz Jugoslavije prišlo že 41 sester. Kasneje so se jim pridružile še posameznice. Največ sester je prišlo iz Mariborske province, manj iz Splitske in Tomajske. Da so sestre živele v težkih razmerah in z neurejenimi materialnimi pogoji, se je vrhovna predstojnica s. Terezija Hanželič (1876–1970, na čelu kongregacije od 1935 do 1956) prepričala na lastne oči, ko je avgusta 1937 obiskala vse skupnosti v Argentini. Za obisk se je odločila po pogovoru z vodstvom jugoslovanskega ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje, da bi na samem kraju ugotovila, kakšne so potrebe med izseljenci in razmere, v katerih delujejo sestre. »Ko je videla, v kako težkih razmerah delajo in kako obolevajo mlade sestre, je hotela vsaj nekatere od njih poslati nazaj v domovino. Toda zgodilo se je nasprotno: 1938. leta je bila ustanovljena nova podružnica v Paraguayu.« (Palac in Kodrič 1986, 57–58.150) Pogoji za njihovo delo so se izboljšali vsaj s tem, da so se za njihovo delo začele zanimati jugoslovanske izseljenske oblasti (pri tem je dal svoj prispevek duhovnik David Doktorič).[4] V prvih letih svojega bivanja v Argentini so mariborske šolske sestre odprle ustanove v krajih San Lorenzo de St. Fe (1931), Formosa (1933), Rosario (1934) in Laishi (1935). Po štirih letih delovanja so dobile lastno Južnoameriško provinco sv. Jožefa in lastni noviciat, kamor so lahko sprejemale nove kandidatinje, tudi domačinke. Že od vsega začetka so v njihove vrste stopale poleg hčera priseljencev tudi Argentinke, Paragvajke in Urugvajke. Do začetka

4 V letu 1936 sta prišla v Argentino slovenska izseljenska duhovnika Janez Hladnik (1902, Rovte – 1965, Buenos Aires) in David Doktorič (1887, Našice, Hrvaška – 1962, Montevideo), ki sta svoje delo usklajevala z Jožetom Kastelicem (1898, Žužemberk – 1940, Aconcagua), ki je bil v Argentini že od leta 1933. Kastelic je na prošnjo škofa Antona Bonaventura Jegliča leta 1928 odšel med slovenske rudarje v Francijo, leta 1933 pa na lastno željo med slovenske izseljence v Argentino. Bil je pobudnik in prvi urednik slovenskega lista *Duhovno življenje*. Doktorič je bil zaposlen kot uradnik na jugoslovanskem konzulatu v Buenos Airesu. Konec leta 1936 je prišel še novi jugoslovanski veleposlanik dr. Izidor Cankar, ugleden slovenski umetnostni zgodovinar. Vsi so podpirali delovanje ustanov, ki so jih prevzele šolske sestre. Po pričevanju J. Hladnika je I. Cankar osebno priskrbel sredstva za delovanje sestrskih šol. (Hladnik 1978, 166–167)

druge svetovne vojne je nova provinca imela 60 sester in 10 podružnic, po dvajsetih letih delovanja pa že 120 sester. (Palac in Kodrič 1986, 58.150)[5]

Do leta 1937 so imele že osem ustanov. Osrednja hiša je bila v kraju Rosario, kjer je bil sedež provincialne predstojnice, otroški vrtec in dom za študentke. Organizirale so različne oblike dodatnega izobraževanja in nudile prostore za cerkvena združenja. Prostore so dajale tudi na razpolago za srečanja rojakov. Podobno je bilo na drugih krajih. V kraju San Francisco de Laishi so imele izvirno misijonsko delo med indijanskimi otroci; vodile so šolo za dekleta plemena Tobas in za otroke belih priseljencev (izraz, ki so ga uporabljale sestre in njihovi sodobniki za označevanje otrok evropskih priseljencev in otrok iz mešanih zakonov). Misijonsko postajo so sicer oskrbovali člani frančiškanskega reda.

> Pravo misijonsko polje obdelujejo naše sestre v paraguayskem Čaku ob reki Pilcomayo in v naselbini imenovani San José Esteros. [...] Izmed kakih 6.000 duš broječega indijanskega rodu Čulupov je krščenih šele par odraslih. Najprej je treba študirati njihov jezik in jim prirediti slovnico, šele potem bodo začeli s pravim misijonarjenjem in šolo, ki je poverjena našim sestram. Za enkrat delujejo tu štiri naše sestre, pozneje pa jih bo potrebnih mnogo več,

je v pregledu ustanov slovenskih sester v Južni Ameriki zapisal Jože Kastelic, slovenski izseljenski duhovnik v Argentini (1937, 147).

Razmere med priseljenci iz jugoslovanskih pokrajin niso bile naklonjene njihovemu delu, kajti med njimi so se čutile napetosti in politične razdelitve, ki so nastajale pod vplivom jugoslovanskih razmer, a so bile tudi izraz razlik med izseljenci, ki so prišli v Argentino v različnih časih in iz različnih razlogov.[6] Čeprav so bile povabljene predvsem za delo med izseljenci,

5 Glede na odločitve reskriptov Kongregacije za redovnike (zadnji reskript je bil izdan dne 15. julija 1935) je bila leta 1935 kongregacija, ki je štela 868 sester, razdeljena na šest provinc: Mariborsko, Splitsko, Tomajsko, Severnoameriško, Mostarsko in Južnoameriško (ob njeni ustanovitvi je provinca imela 37 članic). Vrhovno vodstvo je bilo v Mariboru. (*Šematizem* 1937, 177.194) Južnoameriška se je v nadaljevanju razdelila na Argentinsko-urugvajsko in na Paragvajsko provinco, nato je prišlo do ponovne združitve.

6 Nasprotovanje njihovemu prihodu pa tudi glasovi proti duhovnikom, ki bi prišli iz domovine, so se pokazali tudi v občasnih zapisih v slovenskem tisku (Hlebanja 2024, 132).

so se kmalu odločile za delo med domačini in za misijone. Sestre so čutile, da je življenje slovenskih in hrvaških priseljencev zaznamovano s stalnimi trenji in da to ovira razmah njihovega dela. Ker se niso želele vpletati v narodnostne in politične napetosti, so raje iskale možnosti delovanja med domačini. (Palac in Kodrič 1986, 58.150)

Ko je leta 1940 izseljenski duhovnik David Doktorič, ki je bil tudi uradni izseljenski uradnik v Urugvaju, pripravil poročilo o slovenskih sestrah v Južni Ameriki, je zapisal:

> Tako si je slovenska ustanova mariborskih šolskih sester postavila spomenik tudi tu v Uruguayu, sebi in svojemu narodu. Ko bi bili Hrvatje in Slovenci v naši koloniji tako složni pri reševanju skupnih vprašanj, kakor v tem zavodu slovenske in hrvaške sestre požrtvovalno in služno delajo z vso ljubeznijo v korist zapuščenih uruguayskih deklet, bi spadala naša kolonija v najnaprednejše na svetu. (Doktorič 1940, 106; Kastelic 1937, 147–148)

Šolske sestre so začele delati v Urugvaju leta 1936, ko so na povabilo državnega sveta za otroke (Consejo del Niño) prevzele vodstvo zavoda za zapuščena dekleta (Hogar Agrario Femenino) s šolo za gospodarske poklice v bližini prestolnice Montevideo. Štiri sestre so domača dekleta uvajala v gospodinjstvo, vrtnarstvo, poljedelstvo in živinorejo. Ko je Doktorič pripravljal poročilo, je bilo v ustanovi osem sester (tri Slovenke, tri Hrvatice in dve domačinki), ki so vodile ustanovo in oskrbovale več kot 50 deklet. V okviru kmetijske šole so obdelovale sto hektarjev veliko posestvo. Ustanovo v El Coloradu pri Montevideu so šolske sestre oskrbovale v letih od 1936 do 1972. (Kodrič in Palac 1986, 158)

Šolske sestre misijonarke

Šolske sestre, ki so bile v Argentino najprej povabljene, da bi delovale med jugoslovanskimi izseljenci, so delo med indijanskimi plemeni prevzele na prošnjo skupnosti nemških Oblatov Marije Brezmadežne,[7] ki so te misijone oskrbovali že desetletje predtem. Osrednje tri sestrske misijonske ustanove so se po kronološkem redu oblikovale v krajih San Francisco de Laishi (Argentina) septembra 1935 (dejavnost je bila sicer sprva sestavni del misijonske ustanove, ki so jo oskrbovali argentinski frančiškani) in v Paragvaju San José Esteros (junija 1936) in San Leonardo (aprila 1943). Na treh krajih so razvile izvirne oblike delovanja, in te so postale del pastoralnih, vzgojno-izobraževalnih, zdravstvenih in socialnih dejavnosti, ki jih je obsegala vsaka misijonska postaja pod vodstvom misijonarjev frančiškanov in oblatov. Iz vrst oblatov je bil tudi voditelj apostolske prefekture oz. pozneje vikariata, ki je bil škof. (*Misijonski opazovalec* 1977, 267)

Med slovenskimi šolskimi sestrami, ki so med južnoameriškimi Indijanci v Argentini in Paragvaju v treh omenjenih ustanovah razvile izvirne oblike dela in prispevale tako k promociji indijanske kulture kot k izboljšanju njihovih življenjskih pogojev, zlasti na področju izobrazbe in zdravstvenih razmer, ter k sprejetju krščanskih vrednot, so bile: Tobija Fideršek, Maksencija Vresnik, Evfrozina Jureš, Serafina Černe, Loreta Hutter, Lidija Godina, Evelina Vrhovec, Benigna Polh, Agripina Štemberger in Frančiška Flajšman, kasneje se jim je pridružila še Tadeja Mozetič. Večina od njih je vstopila v sestrske vrste v Sloveniji, le Benigna Polh je izhajala iz vrst slovenskih izseljencev, ki so našli možnost za življenje v Argentini že v času težkih in Slovencem nenaklonjenih razmer na Primorskem, tj. v času načrtne raznarodovalne politike italijanskih fašističnih oblasti. Pri neposrednih stikih z ljudmi so na verskem področju imele možnost posredovanja krščanskih vrednot in poučevanja verouka, medtem ko je bilo sprejemanje odločitev o podeljevanju zakramentov in sprejemanju v Cerkev v rokah

7 Oblati Marije Brezmadežne (OMI) so bili misijonska družba, ustanovljena na začetku 19. stoletja v Franciji. Leta 1895 so odprli prvo ustanovo v Nemčiji in leta 1925 prvo misijonsko postajo v apostolski prefekturi Pilcomayo v Paragvaju. Celotna prefektura in nato vikariat sta bila zaupana njihovi skrbi, voditelj je bil posvečeni škof. Prim. spletne strani Oblaten der unbefleckten Jungfrau Maria, www.oblaten.org/de/ueber-uns (pridobljeno 14. 2. 2026). V času, ko so prišle v misijon slovenske šolske sestre, je bil apostolski prefekt Nemec Karl Walter Vervoort (1899–1979). V osmrtnici za s. Evfrozino Jureš so sestre zapisale: »Častiti patri Oblati Brezmadežne so prosili tedanjo častito mater Angelino Križanič za sestre, ki bi vzgajale indijansko čulupijsko mladino.« (KM [1963], 37, št. 12, 376)

misijonarjev oblatov, saj so sestre sestavljale le del ekipe, ki je delovala na določeni misijonski postaji. Ker bo delo sester Serafine Černe, Frančiške Flajšman in Tadeje Mozetič obširneje predstavljeno v nadaljevanju, bomo zdaj orisali življenjske poti preostalih slovenskih šolskih sester misijonark med indijanskimi rodovi.

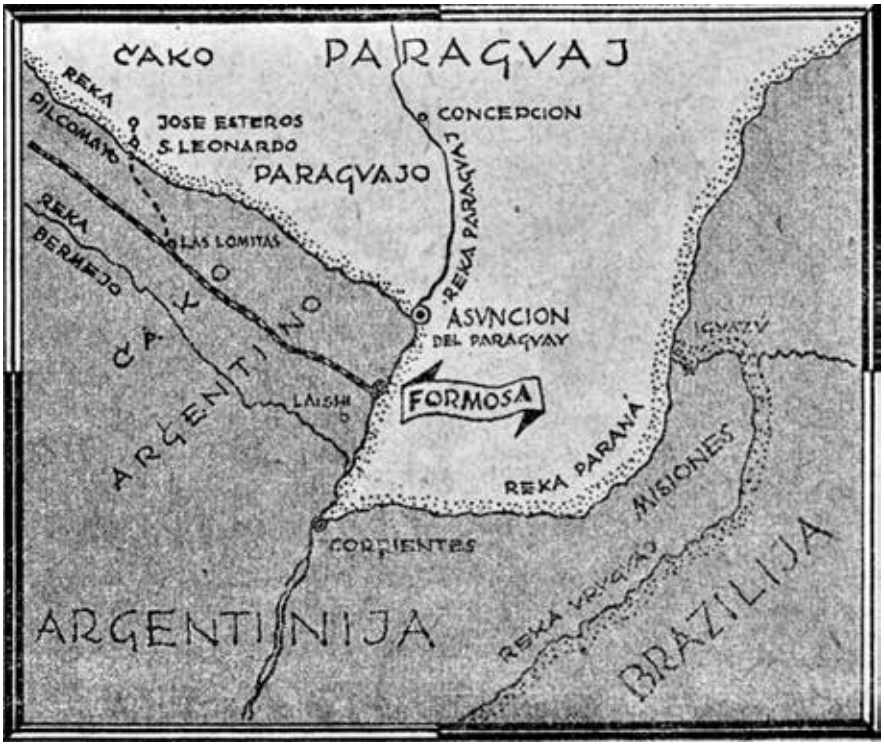

Slika 1: Zemljevid krajev, kjer so delovale slovenske misijonarke (KM 1950, št. 10, 715)

Tobija Fideršek (1907–1983)[8] je v misijone v Južno Ameriko odšla julija 1936 in je bila v prvi skupini sester, ki so odšle na delo med indijansko pleme Čulupi. Po letu 1967, ko je Serafina Černe zaradi oslabelega zdravja morala zapustiti misijon, je Tobija Fideršek ostala edina slovenska šolska sestra med Čulupi. Ob njej je bilo več sester domačink. Do leta 1974, ko je zaradi

8 S. Tobija (Matilda) Fideršek je bila doma iz Stopič pri Ptuju. Šolska sestra je postala leta 1927 v Mariboru. Umrla je 16. julija 1983 v San Lorenzu (*V večni luči* 2022, 512; KM [1956], 30, št. 12, 757).

starosti in bolehnosti morala prenehati misijonsko delo, je delovala kot vzgojiteljica in učiteljica v sestrskih ustanovah v krajih San José Esteros in San Leonardo, Chaco.

Maksencija Vresnik (1912–1981)[9] je v Južno Ameriko kot misijonarka odšla julija 1933. Njeno prvo delovno mesto je bilo v San Franciscu de Laishi, nato v San Joséju Esterosu. Zaposlena je bila kot vzgojiteljica in učiteljica. To delo je nadaljevala tudi po vrnitvi v Buenos Aires, ko je bila učiteljica v ljudskih šolah.

Evfrozina Jureš (1885–1963)[10] je odšla v Južno Ameriko maja 1935 z namenom, da se vključi v misijonsko delo, ki so ga prevzemale šolske sestre. V Mariboru je končala učiteljišče in bila usposobljena za učiteljico glasbe. Delovala je v San Joséju Esterosu v Paragvaju, kjer je bila vzgojiteljica in učiteljica ter predstojnica skupnosti, več let je poučevala klavir tudi v sestrskih ustanovah v Las Lomitasu in Asuncionu.

Loreta Hutter (1903–1961),[11] Lidija Godina (1906–2003)[12] in Evelina Vrhovec (1905-1989)[13] so bile skupaj s hrvaško sestro takoj po prihodu v Argentino leta 1931 dodeljene ustanovi v Laishi in so tam delovale do začetka petdesetih let preteklega stoletja kot del skupine, ki je bila zbrana ob frančiškanskem misijonu San Francisco de Laishi. V kraju so živeli člani indijanskega plemena Tobas. Ko ju je leta 1950 obiskal rojak iz Buenos Airesa, je o kraju zapisal:

9 S. Maksencija (Viktorija) Vresnik je bila iz Puščave na Pohorju. Redovnica je postala leta 1930 v Mariboru, večne zaobljube je izpovedala leta 1934 v Laishi. Umrla je 11. septembra 1981 v San Lorenzu (*V večni luči* 2022, 511).

10 S. Evfrozina (Alojzija) Jureš je izhajala iz Sv. Križa pri Ljutomeru. Redovnica je postala leta 1909 v Mariboru. Umrla je 16. oktobra 1963 v Rosariu (KM [1963], 37, št. 12, 376; *V večni luči* 2022, 511).

11 S. Loreta (Zofija) Hutter je bila koroška Slovenka, rojena v Globasnici. V sestrsko skupnost je vstopila v Mariboru leta 1925, tam je štiri leta kasneje naredila večne zaobljube. Umrla je 2. decembra 1961 v sestrski hiši San Lorenzo v Argentini. (KM [1938-39], 16, št. 2, 93; *V večni luči* 2022, 511)

12 S. Lidija Godina je izhajala iz kraja Slope na Krasu. Šolska sestra je postala leta 1930 v Tomaju, večne zaobljube je izpovedala leta 1934 v Formosi. Umrla je 22. junija 2003 v San Lorenzu. (KM [1938-39], 16, št. 2, 93; *V večni luči* 2022, 531)

13 S. Evelina (Julija) Vrhovec je bila rojena na Verdu pri Vrhniki. V sestrske vrste je stopila avgusta 1923 v Mariboru. Bila je v prvi skupini prostovoljk, ki so v Argentino odšle leta 1931. Pozneje je delovala še v Paragvaju in leta 1956 postala predstojnica vseh šolskih sester v južnoameriški provinci. Na Paternalu v Buenos Airesu je zgradila nov internat za dekleta. Umrla je v osrednji sestrski ustanovi v San Lorenzu v Argentini 4. oktobra 1989. (*V večni luči* 2022, 512; *Svobodna Slovenija*, št. 42, 26. oktober 1989, 3)

> Ta postojanka je bila v polpreteklem času na višku svojega razvoja. Na stotine Tobas je živelo v okviru tega misijona, kjer so si pod spretnim vodstvom misijonarjev in misijonark dvignili ne samo duhovno moralno, temveč tudi gmotno raven življenja. Misijonarji so poleg verskega pouka organizirali obrtne šole, kjer so se z uspehom in na evropski način Indijanci mogli res dobro naučiti vsak svoje obrti. Ustanovili so čistilnico za sladkor in redili lepo farmo, kar je dajalo obilo kruha tem siromašnim ljudem. (S. M. 1950, 714–715)

Zaradi indijanskega upora je bila naselbina opustošena, misijon je moral začeti znova, a številni pripadniki plemena Tobas so se razbežali na razne strani. (Kodrič in Palac 1986, 154)

Benigna Polh (1921–2005)[14] se je šolskim sestram pridružila v Argentini leta 1951. Dve leti zatem je že postala del skupine sester, ki so delovale predvsem med Indijanci na misijonskih postajah San José Esteros in San Leonardo.

Agripina Štemberger (1902–1987)[15] je delovala v obeh misijonskih postojankah, San José Esteros in San Leonardo. Leta 1954, kmalu potem, ko je slavila 25-letnico redovništva, se je morala zaradi slabega zdravja vrniti v skupnost in prenehati z misijonskim delom.

Sestra Serafina /Serapia/ Černe

Že na začetku leta 1934 je iz Trsta odšla v Argentino s. Serafina Černe, rojena 8. marca 1908 v Kromberku pri Gorici v družini očeta Janeza in matere Alojzije Pavšič. Pri krstu je dobila ime Jožefa Marija. Osnovno izobrazbo si je pridobila v Gorici, kjer je v Šolskem domu obiskovala prve razrede ljudske šole. Ker je oče leta 1913 odšel v Združene države Amerike, je mati

14 S. Benigna Polh je bila doma iz kraja Barka pri Divači. Šolska sestra je postala leta 1951 v Rosariu, štiri leta zatem je naredila večne zaobljube. Umrla je 15. novembra 2005 v San Lorenzu. (*V večni luči* 2022, 531; KM [1956], 30, št. 12, 757)

15 S. Agripina (Kristina) Štemberger je bila iz kraja Štjak. Šolska sestra je postala leta 1927 v Mariboru in tam štiri leta zatem naredila večne zaobljube. Umrla je 19. avgusta 1987 v San Lorenzu. (*V večni luči* 2022, 512; KM [1953], 27, št. 5, 316; št. 6–7, 408–409)

ostala sama s štirimi otroki. Po materini smrti leta 1915 so otroci ostali sirote, in ob odprtju soške fronte in umiku prebivalcev v notranjost Avstrije jih je vzela družina Frančiške in Gregorja Lorenčiča, ki je do takrat služil kot skladiščni delavec na železniški postaji v Gorici. Dom so našli v Laporju pri Slovenski Bistrici. Ko se je oče leta 1920 vrnil iz Amerike, je kupil posestvo in mlin na Ješenci pri Framu pri Mariboru. Jožefa je nadaljnje razrede osnovne šole obiskovala v Laporju in Framu in si nato našla delo na kmetiji. Kasneje se je pridružila sestri Valeriji, ki je bila delavka v tekstilni tovarni v Tržiču. Stanovala je v Dekliškem domu, ki so ga vodile šolske sestre. (Kogoj 2020; Brecelj 1974)

Stiki s sestrami in spoznavanje njihovega dela so jo spodbudili, da se je navdušila za delo v misijonskem okolju, za kar se je zanimala že prej, zlasti s prebiranjem misijonskega tiska. Pri iskanju življenjske poti ji je bil v pomoč tudi tržiški župnik Viktor Kragl. Novice, ki so prihajale od sestrskih ustanov v Južni Ameriki, so ji pomagale, da je zaprosila za sprejem v skupnost, ki je imela materno hišo v Mariboru in pri njih videla možnost za uresničitev svoje želje. Redovni skupnosti Marije Brezmadežne se je leta 1939 v Franciji pridružila njena rodna sestra Ernesta (Ema Marija), ki je ravno tako bila zaposlena v predilnici Tržič (umrla je 24. decembra 1959 v Parizu). Leta 1930 se je Jožefa pridružila sestrski skupnosti v Mariboru, naslednje leto je začela noviciat in ga sklenila leta 1932 s prvimi redovnimi zaobljubami. V skupnosti se je usposobila za učiteljico ročnih del in po dveh letih dela v Mariboru zaprosila za dovoljenje, da odide v misijone. Skupaj s svojo učiteljico Avrelijo Planker[16] je januarja 1934 odpotovala svojemu cilju naproti. Postala je del skupnosti šolskih sester v Argentini. Dodeljena je bila hiši v kraju Laishi v provinci Formosa. Spoznavala je zadnje Indijance rodu Tobas, ki so v kratkem prevzeli navade belcev; po 25 letih misijonskega dela je ugotavljala, da v tem kraju pravih Indijancev ni več. Tu se je poleg učenja španščine in seznanjanja z indijansko kulturo pripravljala na izpoved večnih zaobljub, kar je storila 19. julija 1935. (Brecelj 1974; Turk 1977, 2; Černe 1960, 58)

16 S. Avrelija (Hema) Planker je bila rojena leta 1885 v Laporju. Redovnica je postala leta 1904 v Mariboru, večne zaobljube je naredila štiri leta kasneje v Mariboru. Umrla je 3. avgusta 1983 v San Lorenzu. Predstojniške službe je opravljala tako pred odhodom v Južno Ameriko kot na sestrskih postojankah v Južni Ameriki. (*V večni luči* 2022, 512)

V kraju Laishi so sestre imele zavod sv. Klare, v bližini je bila čistilnica bombaža, nekaj hiš kastiljanskih družin, »ostalo so indijanske koče, zgrajene iz slame in nekaj hlodov«. Bralcem *Katoliških misijonov* je s. Serafina poročala, »da prihajajo otroci vsak dan v zavod in se pridno uče katekizma. Govore jezik 'tobo', ki se ga je zelo težko naučiti in ga le malokateri tujec zna. V šoli najrajši pojo. Tudi večji fantje prihajajo v zavod, včasih celo možje, ki so med tednom zaposleni v tovarni, in prosijo, naj jih uče katekizma.« Šlo je le še za ostanke nekdanjih mogočnih rodov, ki so bili raztreseni po deželi in niso več bivali združeni v večje skupine. Prevladovala so nestalna bivališča in nizka stopnja kulture. Glede na vse okoliščine je delo med njimi veljalo za težavno in zahtevno. (Slovenska redovnica med Indijanci 1934–1935, 97)

Slika 2: Sestra Serafina Černe (Družina 1976, št. 32, 5)

Misijon San José Esteros

Skupaj s tremi slovenskimi sestrami (Tobija Fideršek, Evfrozina Jureš, Maksencija Vresnik) je Serafina Černe (v misijonih je uporabljala špansko obliko Serapia) junija 1936 začela novo ustanovo šolskih sester v kraju Mision San José Esteros v Paragvaju, blizu meje z Argentino, za kar so jih prosili nemški oblati. Ustanovile so internat in šolo za okoli sto deklet iz rodu Čulupi. Slovenskim prijateljem misijonov je z zanimivimi besedami opisala pot, ki so jo sestre morale prehoditi, da so prišle do misijonske postaje. Prva postaja po mejnih postopkih med Argentino in Paragvajem je bilo mesto Asunción, nato Concepción in preko Porto Casada do 400 km oddaljene postaje. Potovanje je trajalo dvajset dni. »Pričakovalo nas je mnogo Indijancev – katehumenov, v prazničnih oblekah, in veselo so nas pozdravljali. Zvečer je bil slovesen blagoslov z zahvalno pesmijo.« (Černe 1936, 63)

S. Evfrozina Jureš je v svojem poročilo dodala še kakšno informacijo o razmerah v misijonu San José:

> Naša misijonska postojanka se nahaja nekako sredi Južne Amerike in je še zelo poraščena s pragozdi. Pred leti so velik del pragozda, celih sto tisoč m^2, častiti misijonarji Oblati Marije Brezmadežne s pomočjo Indijancev spremenili v rodovitno polje. In tu stojita naši dve misijonski hiši. […] Da bi mogli kaj naravnost delati za spreobrnjenje, tega ni misliti, kajti če bi čarovniki[17] le zaslutili, bi nam takoj onemogočili vsak stik z otroki in ženami. Še vedno imajo namreč veliko moč in oblast nad ubogimi Indijanci ter jih izmozgavajo, kolikor le morejo in znajo. Z ljubeznivostjo bomo skušali navezati otroke na naš misijon in potem, ko se naučimo dobro njih jezika, tudi s šolo. Tako bomo mogli neopazno sejati božje seme v njihova srca. (Jureš 1936, 111)

17 Zgodovinski izraz »čarovniki«, pogost v poročilih misijonarjev, ki so delovali med prvotnim prebivalstvom, je bil zelo splošna označba za ljudi, ki so v prvotnih skupnostih imeli moč nad dušami in telesi prebivalcev. Izvajali so jo z različnimi skrivnostnimi obredi. Pogostokrat so bili nasprotni delu misijonarjev in misijonark, saj so ti z bolj racionalnim pristopom ogrožali njihov monopol.

S. Serafina Černe je najprej prevzela skrb za bogoslužni prostor in kuhinjo, ker je morala nadomeščati sestro, ki je prevzela pouk šiviljstva. Spomladi 1937 pa je že prešla v šolo. Domov je sporočila:

> Pred dvema mesecema so mi izročili v varstvo 40 otrok, 20 deklic in 20 fantov, ki so seveda precej drugačni kakor pa otroci tam v domovini. Popolnoma nevzgojeni so še, vajeni prostosti v vsakem oziru. Vse smo dobili le v naravni obleki z raztrgano cunjo okoli ledij. Ko so se že malo privadili novemu življenju, smo jih pričeli poučevati v šoli. Pouk je deloma v njih »čarupi« – jeziku, deloma v kasteljanščini (špansko). Otroci se kar dobro počutijo v šolskih klopeh. Vsak dan imajo tudi verouk in prav tako so vsak dan tudi pri sv. maši. Nadvse ljubijo petje in godbo, tudi slovenskih pesmic smo jih naučile in prav te so jim izredno všeč. Te dni iščejo delavcev med našimi Indijanci za neko sladkorno tovarno v Argentiniji, zato moram prav posebno paziti, da mi kak otrok ne pobegne. (Černe 1937, 30)

Poleg prošnje za molitev je rojake prosila za pomoč, da bi lahko nakupili obleke za otroke in jim priskrbeli vsaj osnovne življenjske potrebščine.

> Zdaj delam fantičem nove hlače iz blaga, ki ste mi ga vi poslali. Zelo se jih že vesele in štejejo dneve, kdaj jih prvič oblečejo. Še enkrat: Bog plačaj vsem dobrotnikom, ki so jim pripravili to veselje. – Število otrok nam je naraslo do 76. Lahko si mislite, koliko novih skrbi je s tem v zvezi, kajti vse jim je treba poskrbeti,

je sporočila bralcem *Katoliških misijonov* jeseni 1939 (Černe 1939, 12).

Ko so se sestre ustalile in organizirale delo, so imele pouk tako za Indijance (Čulupi, Lengua) kot za otroke belih priseljencev (Argentinci, Paragvajci) – povprečno je šolo obiskovalo okrog 80 otrok (Černe 1959, 89). V misijon San José Esteros se je s. Černe vrnila leta 1957. V tem času sta na misijonu San José Esteros delovali dve Slovenki – s. Tobija Fideršek in s. Benigna Polh. Razlika med obema postajama je bila le v tem, da so bili v San Joséju samo domačini, tj. prvotno prebivalstvo, v San Leonardu pa je bilo tudi že nekaj belih priseljencev. Neugodne klimatske razmere, zlasti pogoste poplave, ki so s seboj prinašale dolgotrajne posledice (uničene poti,

nezmožnost komunikacije z drugimi ustanovami, bolezni, selitve bivališč), so sestre prisilile, da so leta 1974 kraj zapustile. Sestre so vse odšle v San Leonardo. (Kodrič in Palac 1986, 158)

Misijon San Leonardo

Druga postaja njenega delovanja med Indijanci Čulupi, kamor je s. Serafina Černe odšla leta 1947, je bil Misijon San Leonardo v paragvajski pokrajini Chaco Paraguayo v zamočvirjenem porečju reke Pilcomayo, 25 km oddaljen od prve postaje. Skupaj z njo sta prišli še s. Agripina Štemberger in sestra Urugvajka. »Chulupi so delavni in zelo žilavi ljudje. Moški se bavijo z lovom in ribolovom, ženske se posvečajo domačim opravilom. Stanujejo v majhnih središčih, ki so včasih zelo oddaljena drugo od drugega.« (Kodrič in Palac 1986, 159) Tu je bilo šolsko delo izključno za otroke Indijancev. Šlo je za izvirno delo, ki so ga šolske sestre prevzele na prošnjo nemških oblatov leta 1943 kot obliko služenja med prvotnimi prebivalci, kjer je bil evangelij komaj poznan in izobraževalni sistem še ni bil vzpostavljen. Kot učiteljice so svoje delo videle predvsem na vzgojno-izobraževalnem področju, s svojim znanjem s področja zdravstva – več sester je imelo srednjo medicinsko izobrazbo – pa so pomagale tudi pri lajšanju zdravstvenih težav in izboljševanju higiene. Pozornost je veljala ne le boleznim, temveč preventivni vzgoji deklet in žena. V svojih ustanovah so imele skromne ambulante, kjer so razdeljevale zdravila, ki so jih dobile iz Slovenije ali od drugod, in nudile najbolj osnovne oblike pomoči. Zdravnikov v teh naseljih ni bilo.

Na misijonu San Leonardo je s. Serafina, ki je bila predstojnica skupnosti, skupaj s sestrama skrbela za delovanje šole za okoli 60 do 80 otrok ter za organiziranje drugih področij dela. Priprave za sprejem krščanstva in zakramentov so bile skrb misijonarjev in so trajale načrtno več let. Rezultati so bili skromni. Po dvajsetih letih navzočnosti sester in dolgoletnem delu misijonarjev je bilo v misijonu okoli sto katoličanov. V prvem dopisu po drugi svetovni vojni, ki ga je objavilo ljubljansko cerkveno *Oznanilo*, je svoje delo opisala:

Tudi v novem domu mi je dobro. Smo tri sestre, dve Slovenki, tretja pa je iz Uruguaya, ki pa tudi dobro razume slovensko. Oskrbujemo 43 gojencev,

otrok in odraslih, ki so pa še vsi pogani. Nekateri so že četrto leto v misijonski hiši. Če bodo ostali stanovitni, bodo morda kmalu krščeni. Poučujem 32 otrok, razen tega skrbim tudi za kapelo in majhen cvetlični vrt. Pripravljam tudi hostije za 4 misijonske hiše. Tako mi dela nikoli ne manjka. Molite zame in za naš misijon! (Černe 1948)

Značilnosti njenega dela

Razmere za delovanje so bile prav misijonske in izvirne in velikokrat izjemno skromne. Zahtevale so veliko požrtvovalnosti in iznajdljivosti. Sestre so se morale zanašati le na podporo misijonskih ustanov od drugod, zato je bilo informiranje o njihovih dejavnostih v misijonskem tisku zelo pomembno. Med indijanskimi rodovi ni bilo nobenih državnih ustanov, na cerkvenem področju je deloval en misijonar, celoten misijonski vikariat je štel okoli 30.000 Indijancev različnih rodov.

Stiki, ki so jih šolske sestre v misijonih imele s slovenskimi povojnimi priseljenci v Argentini, so bili redki. Največja ovira so bile slabe prometne povezave in pogoste rečne poplave, ki so onemogočale vsako potovanje. Revija *Katoliški misijoni* je bila še najbolj trdna vez. Tako je v začetku novembra 1950 s. Serafina Černe, predstojnica misijona v San Leonardo, rojakom v Buenos Airesu o svojih vezeh z njimi poročala:

> Kadar je deževno vreme in reka Pilcomayo prestopi bregove, je neizmerno lažje priti iz Evrope do Buenos Airesa kakor iz Buenos Airesa do nas. Sploh se v Buenos Airesu človeku zdi kakor v Sloveniji, saj vas kar na cesti slovensko pozdravijo. Pred dvema letoma sem bila za nekaj dni tamkaj. Med drugim sem obiskala tudi moje sorodnike. Kakšno iznenadenje! 33 let je prešlo, kar sem jih zadnjič videla, a sem jih spoznala. Zadnjič smo bili namreč skupaj na pogrebu moje mame; imela sem 7 let! (Černe 1950, 718)

O svojem izvirnem delu pa je pripisala:

> Ozemlje in delo, v katerem smo, je še v pravem in polnem pomenu besede misijonsko. Lansko leto, ob prihodu vizitatorja misijona p. Becherja, ki je prišel iz Rima, so bili krščeni šele prvi 4 Indijanci,

> in to po mnogih letih trdega dela med njimi. Letos za veliko noč smo imeli spet 8 novokrščencev. Poleg teh je še nekaj malih otrok, ki smo jih krstili v smrtni nevarnosti, in pa ena krščanska družina, ki se je iz misijona San José priselila semkaj – to so vsi naši kristjani. […] Naš misijon je med vsemi misijoni menda najubožnejši. Hiše imamo iz blata in slame. Živimo pa z denarjem, ki se po svetu zbira za misijone. Posebno se nam smilijo naši otroci, ki niti kruha nimajo, razen za božič. Vsak dan trikrat jedo juho iz »kafirjevega zdroba« ali pa zrnje samo, kadar se mlin pokvari ali če zmanjka nafte. Misijon mora tudi oblačiti vse, in navadno je teh otrok okrog 40, od njih kakih 10 malo večjih, da lahko kaj pomagajo na misijonu. Štirje so iz drugega misijona iz rodu Guarani Indijancev. (Černe 1950, 718)

Seveda so bili temu primerno skromni tudi prostori za bogoslužja in stanovanje sester.

Med prebivalstvom so še vedno imeli pomembno vlogo čarovniki, ki so jih ljudje najbolj potrebovali v bolezni. Šlo je za ugleden poklic, ki pa ni bil nedotakljiv. Če je bolnik umrl nenadoma, je čarovnik to lahko plačal tudi s svojim življenjem, ker je bil obtožen, da je nad bolnega priklical hude duhove. Čarovniki so odločali o življenju in smrti ljudi in so bili nasprotni delu, ki so ga opravljale sestre. Zato je bil zanje poseben uspeh, če je opustil svoj poklic in postal kristjan kateri od čarovnikov. Ob vstopu otrok v najstniška leta so opravljali posebne obrede in mlade zaznamovali tako telesno kot duhovno. (Černe 1952, 44–45) Tako misijonarji kot sestre so vedeli, da v pragozdu živijo nekateri rodovi, ki nimajo in ne želijo nobenih stikov s preostalimi rodovi in belimi prebivalci. Označevali so jih s skupnim imenom »Mori«. (Lenček 1956, 509–511)

Kot usposobljena učiteljica ročnih del je s. Serafina Černe velik del svojega življenja namenila šolskim in vzgojnim ustanovam med Indijanci. Spominski zapis o njej pravi:

> Ti ljudje so bili v tistem času še nepismeni, brez zdravstvenega varstva, kulture in drugih človeka vrednih oblik življenja. Na delo se je vrgla z vso vnemo. Bila je redovnica, učiteljica, zdravnica in mati. Zelo dobro se je naučila jezika kučuluku. […] Pri svojem

> misijonskem delu se je srečala s številnimi nevarnostmi. V deželi, kjer je delovala, pač ni bilo lepih cest ne uhojenih potov. Potovala je peš ali s konjem. Kljub številnim nevarnostim pa se ji ni nikoli zgodilo nič hudega. (R. A. 1976)

Pri svojem delu in stikih z Indijanci so sestre videle, da so imeli stiki z belci in predvsem z vojsko za prvotne prebivalce pogubne posledice. Na to so opozarjale in včasih navedle v svojih poročilih kritiko takšnega ravnanja. Ker sta bila misijona San José in San Leonardo na obmejnem področju med Paragvajem in Argentino, so bile ob meji številne vojaške posadke. Nekatere so bile postavljene tudi za obrambo pred napadi Indijancev. S. Tobija Fideršek je po skoraj dvajsetih letih dela v misijonu leta 1954 zapisala, da je stara družbena ureditev, zlasti vloga poglavarjev in družine, razpadla in da so mladi prepuščeni sami sebi.

> Vojaštvo je vse pokvarilo in uničilo. Z Indijanci so delali nezaslišane stvari. Nekoč so zvabili vrsto mož na vojaško dvorišče in jih povabili na kosilo, potem so jih pa postrelili in le malo jih je moglo ubežati. Mladini so pokvarili zdravje in nrav. V naseljih je bilo konec prejšnjega reda in šele tedaj so prav za prav začenjali postajati »divjaki«. Misijonarji imajo zato veliko težje delo. Človek bi skoraj izgubil pogum, ako se ne bi zanašal na Kristusa, ki je z nami. (Fideršek 1955, 66)

Ravnanje paragvajskih oblasti ni bilo vedno naklonjeno misijonarjem (kar pol stoletja so v deželi vladale vojaške diktature; ta vladavina se je sklenila leta 1989 z odstranitvijo diktatorja Alfreda Stroessnerja,[18] ko je bila v državi uvedena demokratična ureditev). Kot nekatere druge skupine prebivalcev so jih vojaški oblastniki obravnavali kot prinašalce levičarskih idej in kot take za škodljive političnim strukturam. Julija 1976 so paragvajski škofje zato objavili pastirsko pismo, v katerem so obsodili »oblast in deželne oblastnike zaradi velikih krivic, ki so jih storili duhovnikom, campesinom (revnemu kmečkemu prebivalstvu), študentom in tujim misijonarjem«.

18 General Alfredo Stroessner je Paragvaju vladal skoraj 35 let in velja za nosilca diktatorskega načina vladanja. Leta 1989, ko je bil strmoglavljen z oblasti, je našel zatočišče v Braziliji. Umrl je leta 2006. Njegovo vladanje je bilo za Paragvaj čas gospodarskega napredka in stabilnosti, politična opozicija je bila dovoljena, godile pa so se grobe kršitve človekovih pravic in zatiranje drugače mislečih, zlasti zagovornikov levičarskih in komunističnih idej. (Wikipedia [s. a.] b)

Škofje so našteli nekatera dejanja, s katerimi so se oblasti pregrešile proti temeljnim človeškim pravicam. »Med drugim razkrinkavajo tisto ravnanje vlade in policije, ki v imenu boja proti komunizmu in ekstremizmu obsojajo in ubijajo ljudi naprednega političnega in družbenega prepričanja.« (Obtožbe paragvajskih škofov 1976) Vojaški režim je zavrnil obtožbe škofov in potrdil svojo namero, da bo še naprej preganjal sovražnike države in skrajneže.

Besede, navedene v *Katoliških misijonih* ob dvajsetletnici njihovega delovanja, nekako povzemajo delovanje šolskih sester med Indijanci:

> Misijonsko delo teh naših misijonark je zelo težko, zlasti zato, ker so otroci, ki jih imajo v zavodih, zelo nestalni, ker so še napol divji; zelo radi uhajajo nazaj v indijanska naselja, kjer pa kmalu vse tisto, kar so se naučili in kar so pridobili krščanske vere in življenja, izgube. Vendar morejo sestre nekajkrat na leto doživeti veselje svetih krstov šolskih otrok, včasih pa celo same krstiti umirajoče odrasle Indijance. (*Slovenski misijonarji* 1956, 757)

S pospeševanjem izobrazbe so sestre lahko največ naredile za ohranjanje kulture in izvirnosti prvotnih prebivalcev. Bile so na njihovi strani, ko so se upirali odtujevanju svoje zemlje in so jim bile kršene temeljne človeške pravice. Razna plemena Indijancev so se morala in se morajo še vedno boriti za preživetje, pri tem pa so imela vztrajno oporo v misijonarkah in cerkvenih ustanovah.

S. Serafina Černe je med Indijanci delovala vse do leta 1967, ko se je morala zaradi bolezni umakniti, najprej v Asunción, nato v Buenos Aires, najprej na zdravljenje, nato je v argentinski prestolnici ostala za stalno. Na misijonu San José jo je nadomestila sestra Paragvajka. (Černe 1968, 221) Leto prej, julija 1966, so praznovali tridesetletnico prihoda slovenskih sester v misijon. Takrat sta od prvotne skupine bili misijonarki še dve: s. Serafina Černe v San Joséju in s. Tobija Fideršek v San Leonardu. S. Evfrozina Jureš je že bila med pokojnimi, s. Maksencija Vresnik pa je delovala v okolici Buenos Airesa. (Černe 1967, 191) Leta 1973 se je s. Serafina Černe preselila v osrednjo ustanovo šolskih sester v Argentini Rosario in nato v San Lorenzo, kjer je umrla 24. maja 1977. (Kogoj 2020) Julija 1976 se je s. Serafina Černe prvič po 42 letih mudila v domovini. Čeprav je bila že bolehna, si je želela

ogledati svoje domače kraje. Takrat je bila v slovenski javnosti predstavljena kot »neznana znanka« (R. A. 1976).

Učbenik v jeziku čulupi

Ob enem svojih redkih obiskov med rojaki v Buenos Airesu se je Serafina Černe leta 1954 srečala z urednikom *Katoliških misijonov* lazaristom Ladislavom Lenčkom.[19] Pogovor je nanesel na letno pomoč, ki so jo slovenski misijonarji dobivali iz različnih denarnih skladov, ustanovljenih med slovenskimi izseljenci. Po srečanju je Lenček zapisal: »S. Serafina Černe je prosila Slovensko misijonsko zvezo, da namesto daru iz sklada '3.000 dolarjev' natisne za njeno Čulupi mladino prvo čitanko čulupi jezika, katero je sestavila sama in bo to sploh prva tiskana knjiga v tem jeziku. Kajpada ji bomo ustregli! S. Serafina gre po Baragovih stopinjah ...« (Lenček 1954, 115) Naslov knjige, ki je obsegala 60 strani, je bil: *YI VATJUZA K'ISJAIYANACH* (šp. *Mi primer libro*). Za tisk prve knjige v jeziku čulupi so tako poskrbeli slovenski misijonski podporniki.

19 Lazarist Ladislav Lenček (1914, Ljubljana – 1993, Ljubljana) je že kot študent teologije v Ljubljani sodeloval pri misijonskih pobudah, ki so jih uresničevali lazaristi. Že takrat je bil občasno sodelavec osrednjega misijonskega lista *Katoliški misijoni*. Po drugi svetovni vojni se je prek Italije umaknil v Argentino in deloval med slovenskimi begunci. Že v Rimu je obnovil *Katoliške misijone* in bil njihov urednik v Argentini vse do prenehanja izhajanja leta 1987. Velja za osrednjo osebnost slovenskega misijonskega gibanja med izseljenci. Osebno je poznal večino misijonarjev, bil z njimi v pisnih stikih in jim vsako leto pošiljal sredstva, ki so se zbirala v misijonskem skladu. (Gajšek 2009, 125–129)

Slika 3: Naslovnica prve čulupske knjige (KM 1955, št. 8, str. 357)

Veliko delo, v katerem je Serafina Černe povzela svoje dvajsetletne izkušnje in pedagoška spoznanja, je bil prvi učbenik ali neke vrste čitanka v jeziku čulupi za otroke v prvih letih izobraževanja (v nekaterih zapisih je imenovan abecednik), natisnjena v Argentini leta 1955. »Pravijo, da so bile druge sestre bolj izobražene kot ona, vendar so ji predstojniki kljub temu zaupali pouk domačega jezika. Njeno prvo čitanko so pozneje porabili kot podlago za druge šolske knjige. Eno je prinesla tudi s seboj v domovino.« (R. A. 1976) Učbenik je izdala Slovenska misijonska zveza v Argentini, ki je poskrbela tudi za kritje stroškov, ilustracije so bile delo Staneta Snoja. Tiskarsko delo je opravila slovenska tiskarna »Federico Grote« v Buenos Airesu. Natisnjena je bila v 600 izvodih, formata A5. Uporabljali so ga na vseh

misijonskih postajah, kjer so delale šolske sestre in tudi nekatere druge skupnosti. Ob prejemu prvih izvodov je s. Serafina zapisala: »Veliko veselje in še večjo korist ste s tem napravili naši mladini in nam.« (Černe 1956, 385) Šlo je zares za pionirsko delo, saj je bil učbenik prvo tiskano besedilo v tem jeziku, katerim so pozneje sledila druga. Šele leta 1995 je bilo v jezik čulupi/nivaclé prevedeno in natisnjeno tudi Sveto pismo.[20]

S. Tobija Fideršek, ki je takrat delala med Čulupi na misijonu San José, je po prejemu prvih izvodov zapisala:

> Sestra Serafina mi je precej izvodov tega učbenika odstopila za našo šolo v misijonu San José. Škoda, da niste mogli tudi sami doživeti veselja, ki so ga naši otroci imeli s to knjigo. Kar niso se je mogli nagledati; pa tudi načuditi ne, da je njih govorica v knjigi natiskana. Deklicam so najbolj ugajale podobe, ki prikazujejo indijanska dekleta pri narodnem plesu; to je namreč zanje največje veselje. (Fideršek 1956, 101)

Velik podpornik dela Serafine Černe in urednik *Katoliških misijonov* lazarist Lenček je ob izidu prve knjige v jeziku čulupi in ob deležu, ki so ga za to prispevali slovenski misijonski prijatelji, zapisal:

> Izid čulupskega abecednika je velik in vreden kulturni dogodek, ki zahteva, da se ga spomnimo. Kot je pred sto in več leti naš veliki indijanski misijonar na ameriškem severu, svetniški škof Friderik Baraga napisal in izdal svoj očipvejski slovar in slovnico, je zdaj sestra Serafina Černe – če smemo malo primerjati z velikim – storila nekaj podobnega za indijanski čulupski rod na ameriškem jugu. Kot je Baraga očipvejščino s pisanjem prvih dveh knjig v tem jeziku uvrstil med kulturne govorice našega planeta – saj bo jezik njegovih očipvejskih sinov živel, vsaj v knjigah, še mnogo dlje kot poslednji bojevnik tega rodu – je sestra Serafina čulupščino približala s svojim abecednikom kulturnim jezikom naših dni, ko je v tej primitivni indijanski govorici dosegla vredno mesto v vrsti modernih svetovnih jezikov. Abecednik sam po sebi res ne predstavlja

20 V istem času je bil pripravljen tudi prvi slovar v tem jeziku (Wikipedia [s. a.] a).

> bogsigavedi kakšne znanstvene vrednosti in veličine. Je pa prva knjiga sploh v čulupščini. In je, kar je za nas Slovence še posebno važno, sad slovenske prizadevnosti in slovenske misijonske vneme. (Lenček 1955, 358)

Sodelovanje pri raziskovalnem delu

Serafina Černe in druge šolske sestre, ki so delovale med indijanskimi rodovi v Argentini in Paragvaju, so k prvotnim prebivalcem pristopale pod različnimi vidiki, danes bi rekli, da je bil njihov pristop multidisciplinaren. Niso jih zanimale samo duše Indijancev, kar bi ustrezalo zelo enostranskemu pogledu na delo in poslanstvo misijonark, temveč so v njih videle ljudi, ki imajo dušo in telo ter potrebujejo pomoč na vseh področjih življenja (skrb za izboljšanje zdravja, zdravstvena preventiva in higiena, boljša prehrana, oskrba z obleko in zdravili, zaščita pred nasiljem ...). V skladu s svojim redovnim poslanstvom so res dajale večji poudarek izobraževanju, ker so v tem videle najboljše sredstvo, da si bodo ljudje izboljšali pogoje življenja in zagotovili svoje pravice. Ker je več sester imelo zdravstveno izobrazbo, so lahko ponudile alternativo tradicionalnim pristopom k boleznim in vlogi čarovnikov, ki so sicer imeli primat na tem področju.

Zanimanje za življenjske navade staroselskega prebivalstva pa jim narekovalo, da so več pozornosti namenjale iskanju razlogov za življenjske navade in izročilo, kar so začeli izvajati tudi posamezni znanstveniki, ki so na kraju samem iskali argumente za svoje analize. V stiku s slovenskimi šolskimi sestrami je bila rojakinja in antropologinja dr. Branka Sušnik,[21] raziskovalka antropologije in starih kultur, ki se je najprej posvetila

21 Antropologinja in etnoantropologinja dr. Branislava Sušnik (1920, Medvode – 1996, Asunción, Paragvaj) se je s šolskimi sestrami srečala že v Rimu, kjer je v času druge svetovne vojne študirala na papeškem Bibličnem inštitutu. Šolske sestre so namreč vrhovno vodstvo na začetku vojne iz Maribora preselile v Rim. K sestram v Rimu se je vrnila kot begunka po koncu vojne, potem ko je prišla v nemilost pri slovenskih oblasteh. Leta 1947 je odšla v Argentino. Tam je na povabilo šolskih sester šla med Indijance rodu Tobas in začela preučevati njihov način življenja in zlasti jezik. Leta 1951 je odšla v Asunción, prestolnico Paragvaja, in se vključila v delo tamkajšnjih muzejev. Naučila se je jezike več indijanskih rodov in veliko raziskovalnega časa preživela na terenu. Preučevala je tudi Indijance v Peruju. Bila je učiteljica na univerzi, posebej se je zanimala za ameriško antropologijo in etnologijo ter objavila številne izvirne znanstvene razprave. Njen vzornik in vodnik pri zanimanju za Indijance je bil slovenski misijonar v Severni Ameriki Friderik I. Baraga. Prim. ES 1998, 12: 377; I. Mislej, »Dr. Branislava Sušnik, slovenska antropologinja v Paragvaju (nedokončana zgodba)«, *Slovenski koledar 1993*, (Ljubljana 1992), 266–271.

raziskovanju Indijancev Tobas in nato v paragvajskem Chacu, tj. prav na področju, kjer sta bili dve misijonski postaji šolskih sester. Večletno delo, v katerem je preučevala navade, običaje in verovanja paragvajskih indijanskih rodov, je prvič predstavila v *Misijonskem zborniku* 1953 in s tem pritegnila pozornost mnogih rojakov v Argentini (Sušnik 1953). Večje število razprav je objavila v raznih revijah in kot samostojne publikacije.

Po dogovoru z organizatorji misijonskega dela v Argentini je dr. Sušnikova pripravila daljši prispevek o razmerah v paragvajskem Chacu, v katerem je sistematično povzela ugotovitve lastnega raziskovalnega dela in dognanj misijonarjev, ki svojih spoznanj niso sistematično zapisovali in predstavljali. Kritično je pogledala stališča, ki so jih o ravnanju Indijancev in o odnosu do dela misijonarjev imeli Indijanci. Posebno pozornost je namenila razvadam, ki so jih Indijanci prevzemali od belcev in od stikov z vojaškimi posadkami, ki so bile na meji med ozemlji Indijancev in naselbinami belcev. Potrdila je verodostojnost besed enega od misijonarjev, ki so več let delovali med Indijanci: »'Indijansko družino moremo pokristjaniti samo z našo molitvijo in žrtvami; še tako blesteče misijonske metode tu ne opravijo ničesar.' Velik del resnice je v tem stavku,« je pripisala raziskovalka. (1954, 261) Razpravo je pod naslovom *Pogoji za misijone v Paraguaju* objavila v več številkah *Katoliških misijonov* leta 1954. Fotografije, ki so dopolnjevale objavo raziskave, je prispevala s. Serafina Černe.

Nadaljevanje dela med Čulupi – Nivaclé

S. Frančiška Flajšman (1920–2012)[22] je nadaljevala delo prve generacije slovenskih šolskih sester in je delovala v izvirnem misijonskem okolju, čeprav so največjo težo skrbi za misijonsko postajo prevzele sestre domačinke. (Turk 1977, 2) V skupnost šolskih sester je vstopila leta 1943 v Ljubljani. Delovala je v številnih sestrskih hišah, v javnih zdravstvenih ustanovah pa na Jesenicah, v Mariboru in Pančevu. Leta 1965 se je pridružila sestram v Paragvaju in tam vztrajala do konca. Njeno delo spada v čas, ko je bil velik del indijanskih plemen že vključen v redno življenje in je imel organizirane

22 S. Frančiška (Angela) Flajšman se je rodila v kraju Kalce pri Krškem. Redovnica je postala leta 1943 v Ljubljani, večne zaobljube je izpovedala leta 1954 v Pančevu. Umrla je 13. junija 2012 v Asunciónu. (*V večni luči* 2022, 514)

cerkvene skupnosti. Našli so se še le ostanki plemena Čulupi, ki so bili pritegnjeni v prvotno evangelizacijo.

S svojimi poročili se je pogosto oglašala v tisku, zato v njenih dopisih vidimo predstavitev življenja Indijancev Čulupi. Pri tem je posebno pozornost – glede na svojo strokovno usposobljenost – namenjala zdravstvenim razmeram in tradicionalnemu gledanju na srečanje z boleznijo.

> V našem misijonu San Leonardo delujejo že 40 let nemški misijonarji in slovenske misijonarke. Bog je precej blagoslovil njihovo delo. Več kot polovica Indijancev je sprejela katoliško vero. Tudi k zakramentom, k spovedi in k obhajilu jih veliko prihaja. A trdo se še držijo svojih poganskih običajev. Verujejo v zle duhove, katerim pripisujejo vse nesreče in bolezni. Med njimi je 11 čarovnikov. Če Indijanec zboli, brž pokličejo »al brujo« (čarovnika), ki potem z ustnicami sesa meso, kjer bolnika boli, med sesanjem pa prepeva neke poganske molitve. Te ceremonije so trikrat čez dan in trikrat ponoči. Če bolnik umre, hite vsi skupaj ter jokajo in vpijejo, da je jok čuti daleč okrog. Hišo, kjer je bolnik umrl, poderejo, ker mislijo, da v hiši ostane zli duh. Postavijo seveda novo, ki je kaj hitro grajena,

je zapisala leta 1973 (Flajšman 1973, 228). Pripisala je še nekaj informacij o šolskih dejavnostih na misijonski postaji. Tisto leto je šolo obiskovalo 132 otrok. »A šola je za otroke težak oreh, ker jih ne učimo v njihovem jeziku, marveč v španščini: zato so otroci po več let v prvem razredu. Bolj nadarjene misijonar pošlje v srednjo šolo. Tako zdaj pri nas uči že tudi učiteljica Indijanka.« (Flajšman 1973, 229)

Po letu 1974, ko je morala misijonsko delo pustiti še s. Tobija Fideršek, je s. Frančiška Flajšman ostala sama in kot medicinska sestra skrbela za majhno ambulanto in lekarno v kraju San Leonardo, Chaco Paraguayo. Vse njeno življenje je bilo namenjeno Indijancem in je v tem pogledu nadaljevala delo, ki ga je začela Serafina Černe.

Na začetku leta 1990 je misijonsko pot v Paragvaju in med tamkajšnjimi prvotnimi prebivalci začela s. Tadeja Mozetič (1949–2019).[23] Šla je na pomoč oboleli s. Frančiški Flajšman na misijonski postaji San Leonardo. Največ svojih moči in pozornosti je namenjala skrbi za zdravje in zdravstveno izobrazbo pa tudi za splošno izobraževanje. »Nivaclé so ljudstvo, ki te pogrezne vase in ti da nekaj, kar vsi iščemo, danes bi temu lahko rekla tudi popolna predanost, zaupanje v božjo previdnost. Morda bi temu lahko rekli sposobnost biti zadovoljen z malim, biti srečen s tem, kar si in kar imaš,« je povedala ob srečanju (Kerin 2010, 18). S. Tadeja Mozetič, ki je bila medicinska sestra, je omogočila, da so si pri njej nabirali znanje in izkušnje tudi študentje medicine iz Slovenije.

> S seboj smo pripeljali več kot 500 kg zdravil, medicinske opreme in sanitetnega materiala, ki so ga podarili sponzorji. Na misijonu in v okolici živi približno 2000 Indijancev Nivacle. Misijonarji jih izobražujejo, jim pomagajo pri reševanju težav, nudijo osnovno medicinsko pomoč in duhovno vodstvo. Na misijonu ni zdravnika. Najbližja bolnica je oddaljena več kot osem ur vožnje s terenskim vozilom po slabi cesti, ki je ob dežju zaradi blata neprevozna,

so zapisali medicinci po vrnitvi v Slovenijo leta 1996 (*Človekoljubna pomoč* 1977).

S. Tadeja Mozetič se je pri svojem delu z Indijanci, ki so sicer že bili del krščanske skupnosti, srečevala z izvirnimi sestavinami njihovega življenja in se je zavzemala, da bi vsaj del teh ohranili.

> Veliko delamo na tem, da bi Indijanci ohranili svoje navade, običaje in obrede prehoda – iniciacije. Nivaclé imajo na primer dva svoja čarovnika, ki zdravita z izsesavanjem hudih duhov. Z njima smo v zelo prijateljskih odnosih. Če čarovnik vidi, da ne more pomagati, pošlje bolnika v ambulanto. Tudi sama zase prideta po zdravila v misijon. Čarovniki se sicer nočejo krstiti, da s tem ne bi izgubili

23 S. Tadeja (Karmen) Mozetič je bila iz primorskega kraja Bilje. V noviciat šolskih sester je vstopila leta 1968, večne zaobljube je izpovedala leta 1974, v Paragvaj je odpotovala v začetku januarja 1990. Po izobrazbi je bila medicinska sestra, sicer pa je najraje delala na vzgojnem področju in kot katehistinja. (Mihelič 1996) Zaradi zdravstvenih težav se je leta 2014 vrnila v Slovenijo in je umrla v Repnjah 2. avgusta 2019. (*V večni luči* 2022, 458–459)

> svojih nadnaravnih moči, vendar na smrtni postelji sami prosijo za krst,

je povedala ob obisku v Sloveniji. (Mihelič 1996)

Dodala je še, da so misijonarji za ohranjanje indijanske kulture pripravili slovar njihovega jezika in prevedli Sveto pismo.

Kot novo razsežnost misijonskega delovanja, ki so ga razvile sestre, lahko vidimo sodelovanje prostovoljcev iz Slovenije, ki so se prav ob s. Tadeji Mozetič navdušili za pomoč misijonarjem in so del svojega življenja namenili ogroženemu indijanskemu prebivalstvu. Pridobivanje novih sodelavcev je bil redno tudi namen njihovih obiskov v domovini. (Mihelič 1996)

Zavzemanje za pravice Indijancev in za njihove temeljne človeške pravice je bilo med sestrami še naprej v ospredju vseh prizadevanj, čeprav je v paragvajski družbi med mnogimi veljalo, da Indijanci ne potrebujejo takšne pozornosti.

> Misijonarka s. Tadeja celo pravi, da Indijancev ne bi bilo več, če se zanje ne bi zavzela Cerkev s svojimi misijonarji. [...] Na splošno imajo naše misijonarke pomemben delež pri ohranjanju indijanskih ljudstev na območju Laguna Escalante. Do njih je res daleč, in vendar niso pozabljeni. Razdalje zmanjšuje dobrota misijonarjev, ki z veseljem pomagajo staroselcem, da lahko ohranijo svoje običaje, jezik, kulturo. Botrstvo za šolanje otrok in Pustna sobotna iskrica so kamenčki v mozaiku dobrote, ki vliva ljudstvu Nivaclé upanje, da bodo lahko živeli na zemlji, kjer so živeli njihovi predniki. (Kerin 2010, 18)

Junija 1976 so v San Leonardu slovesno praznovali 40-letnico prihoda prvih misijonark – vse so bile Slovenke. Krajevni škof se je ob tej priložnosti sestram posebej zahvalil za začetna leta, ko so bile razmere za delo zares zahtevne in je šlo za prvotno misijonsko delo. (Flajšman 1978, 55) Podobno slovesno so obhajale 70-letnico začetkov leta 2006 (cerkveni del je bil v katedrali v Asunciónu) in okrogli jubilej bodo slavile tudi leta 2026.

Sklep

Misijonsko delo, ki so ga šolske sestre opravljale v treh misijonih na obmejnem ozemlju med Argentino in Paragvajem, je bilo vseskozi sestavni del misijonskega zanimanja slovenskih skupnosti doma in po svetu. Od srede tridesetih let, ko so prišle prve slovenske šolske sestre, do leta 2014, ko se je poslovila poslednja Slovenka, se je življenje prvotnega prebivalstva bistveno spremenilo in delo med njimi je prenehalo imeti značaj misijona. O sestrskem delu je največ poročalo osrednje misijonsko glasilo *Katoliški misijoni* in iz nabirk prostovoljnih darov, ki jih je organiziral ta list, so redno prejemale pomoč. Po letu 1945 so svoje prispevke pošiljali slovenski rojaki iz raznih delov sveta, iz Slovenije, kjer so veljali jugoslovanski predpisi o stikih s tujino, pa to ni bilo mogoče. V samostojni Sloveniji so se odprle nove možnosti za pomoč načrtom, ki so jih imele sestre.[24] S. Serafina Černe je iskala izvirne poti dela med prvotnimi prebivalci in dajala največji poudarek izobraževanju. Bila je sodelavka slovenskega tiska in bralce seznanjala tako s svojim delom kot z značilnostmi življenja indijanskih plemen. Zanimiva poročila so Slovence po svetu seznanjala z delom v misijonskem okolju in s fotografskimi posnetki še bolj nazorno predstavljala svet, ki je bil za mnoge nekaj povsem novega. Njen učbenik v jeziku čulupi, izdan leta 1955, je bil prvo tiskano besedilo v tem jeziku in je pomenil temelj nadaljnje kodifikacije tega jezika.

24 Leta 2009 je Misijonsko središče skupaj z radiem Ognjišče v oddaji Sobotna iskrica in s pustnim plesom zbralo sredstva za gradnjo šole v misijonu, kjer je delovala s. Tadeja Mozetič (Kerin 2010, 18). Pomoč v različnih oblikah je s. Tadeja Mozetič prejemala že predtem in vse do svoje vrnitve v Slovenijo. O tem so redno objavljali poročila v MO.

Izjava o dostopu do raziskovalnih podatkov

Ker raziskava temelji na teoretičnih izhodiščih, v prispevku niso bili ustvarjeni ali analizirani novi raziskovalni podatki.

Kratice

ES *Enciklopedija Slovenije*
KM *Katoliški misijoni*
MO *Misijonska obzorja*

Reference

Arhivski vir

Škofijski arhiv Koper, Rojstna/krstna matična knjiga župnije Kromberk 1872–1910.

Ostale reference

Brecelj, Marijan. 1974. Černe Marija Serafina. *Primorski slovenski biografski leksikon*. Zv. 1, 231–232. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Černe, Serapija. 1936. Pismo s. Serapije Černe, julij 1936. *Katoliški misijoni* 14/4 (1936–1937; januar 1937), 63.

– – –. 1937. Pismo iz novembra 1937. *Katoliški misijoni* 15/2 (1937–1938), 30.

– – –. 1939. Pismo iz oktobra 1939. *Katoliški misijoni* 17/1 (1939–1940), 12.

– – –. 1948. Slovenske misijonarke pišejo. *Oznanilo*, št. 12 (15. 2.), 4.

– – –. 1950. Pismo s. Serapije Černe, prednice misijona San Leonardo. *Katoliški misijoni* 24/10 (oktober), 718.

– – –. 1952. Slovenske misijonarke v Paraguaju. *Katoliški misijoni* 26/1–2 (januar–februar), 44–45.

– – –. 1956. Pismo za božič. *Katoliški misijoni* 30/6 (junij), 385.

– – –. 1959. Pismo iz avgusta 1958. *Katoliški misijoni* 33/1–2 (januar–februar), 88–89.

– – –. 1960. Pismo iz septembra 1959. *Katoliški misijoni* 34/1–2 (januar–februar), 57–58.

– – –. 1967. Pismo z dne 24. julija 1966. *Katoliški misijoni* 41/6 (junij), 90–192.

– – –. 1968. Pismo z dne 7. junija 1967. *Katoliški misijoni* 42/7 (julij), 221.

Človekoljubna pomoč. 1977. *Misijonska obzorja* 12/1 (februar), 12.

Doktorič, David. 1940. Slovenci v Urugvaju. *Duhovno življenje* 8/149, 103–106.

Enciklopedija Slovenije. 1998. Zv. 12. Ljubljana: DZS.

Fideršek, Tobija. 1955. Pismo konec leta 1954. *Katoliški misijoni* 29/1–2 (januar–februar), 66.

– – –. 1956. Pismo konec leta 1956. *Katoliški misijoni* 30/1–2 (januar–februar), 101.

Flajšman, Frančiška. 1973. Južna Amerika. *Katoliški misijoni* 47/5 (maj), 227–230.

– – –. 1978. Paragvaj. *Katoliški misijoni* 52/1–2 (januar–februar), 55–57.

Gajšek, Lojze. 2009. *Vredni spomina: Rajni sobratje slovenske province MD*. Ljubljana: Misijonska družba.

Hladnik, Janez. 1978. *Od Triglava do Andov: V službi Cerkve in naroda. Spomini*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Hlebanja, Neža. 2024. *Izbrana poglavja iz zgodovinske slovenske priseljenske skupnosti v Braziliji.* Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica/Inštitut za narodnostna vprašanja.

Jurak, Jože. 1959. Šolske sestre v Južni Ameriki. *Duhovno življenje* 26/8, 446–450.

Jureš, Evfrozina. 1936. Pismo sestram v Celju. *Katoliški misijoni* 14/7 (1936–1937; april 1937), 111.

Katoliški misijoni. 1923–1987.

Kastelic, Jože. 1937. Naše redovnice v Južni Ameriki. *Duhovno življenje* 5/116, 142–156.

Kerin, Stane. 2010. Boj za življenje in osnovne pravice. *Misijonska obzorja* 24/5 (oktober), 17–18.

Kodrič, M. Similjana, in Natalija B. Palac. 1986. *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja: Zgodovina – poslanstvo – življenje.* Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve.

Kogoj, Jasna Marija. 2020. Černe Marija Serafina. *Slovenski biografski leksikon*. Http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1006300/#primorski-slovenski-biografski-leksikon (pridobljeno 23. 4. 2025).

Kolar, Bogdan. 2025. Slovenski misijonarji in misijonarke v Južne Ameriki v dveh desetletjih pred drugo svetovno vojno. V: Matjaž Ambrožič, ur. *Slovenski misijoni 1918–1941*, 161–190. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve.

Lenček, Ladislav. 1954. Napisi pod fotografijami. *Katoliški misijoni* 28/3 (marec), 115.

– – –. 1955. Prva tiskana knjiga v čulupi jeziku – slovensko delo. *Katoliški misijoni* 29/8 (avgust), 357–359.

– – –. 1956. Misijonarka iz Paragvaja v Buenos Airesu. *Katoliški misijoni* 30/8 (avgust), 509–511.

– – –. 1975. Slovensko misijonsko delo v svetu. *Katoliški misijoni* 49/12 (december), 455–463, 466–468.

Mihelič, Blaž. 1996. Rada imam otroke, veliko otrok. Pogovor z misijonarko s. Tadejo Mozetič iz Paragvaja. *Družina*, št. 48 (8. 12.), 9.

Misijoni v Ameriki. 1953. *Katoliški misijoni* 27/6–7 (junij–julij), 408–409.

Misijonski opazovalec. 1977. *Katoliški misijoni* 51/7 (julij), 267.

M. R. 1950. Najbližji misijon. *Katoliški misijoni* 24/10 (oktober), 714–718.

Obtožbe paragvajskih škofov. 1976. *Družina*, št. 30 (1. 8.), 3.

R.A. 1976. Neznana znanka. Misijonarka s. Serafina Černe. *Družina*, št. 32 (15. 8.), 5.

Rojs, Leonita, in Avguština Zorec. 1987. *Šolske sestre sv. Frančiška Mariborska provinca: Zgodovinski pogled na prehojeno pot.* Ljubljana: Mariborska provinca šolskih sester.

Slovenska redovnica med Indijanci. 1934–1935. *Katoliški misijoni* 12/6 (marec 1934–35), 97–98.

Slovenski misijonarji. 1956. *Katoliški misijoni* 30/12 (december), 756–757.

Sušnik, Branka. 1954. Pogoji za misijone v Paraguaju. *Katoliški misijoni* 28/3–7, 113–117.163–168.213–216.256–261

***Šematizem neposredno sveti Stolici podrejene lavantinske škofije za leto* 1937**. 1937. Maribor: s. n.

Turk, Lavoslava. 1977. Smrt misijonarke s. M. Serafine Černe. *Ameriška domovina*, št. 96 (21. 6.), 2.

V večni luči. 2022. Celje: Mohorjeva družba.

Wikipedia. [s. a.] a. Nivaclé. https://en.wikipedia.org/wiki/Nivaclé (pridobljeno 20. 5. 2026).

– – –. [s. a.] b. Alfredo Stroessner. https://sl.wikipedia.org/wiki/Alfredo_Stroessner (pridobljeno 25. 5. 2026).